

ÇEVİRİ: Mevlânâ Celâleddin Rûmî'nin İtalya'daki önemi: Mevlânâ Celâleddin Rûmî ve eserleri üzerine İtalya'da yapılan araştırmalar ve çeviriler¹

Nahid NOROZI²

Çev. Rıza Tunç ÖZBEN³

Giriş

Gerek Arap, Fars ve Türk klasik eserlerinden yapılmış çevirilere gerekse İslâm uygarlığı ve felsefesi alanlarında gerçekleştirilmiş araştırmalara bakıldığında bugün İtalya'da İslâm edebiyatının çok önemli bir yere sahip olduğu görülür. Bu çerçevede, XIX. yüzyıl'ın sonlarından günümüze kadar hakkında yayımlanmış sayısız İtalyanca eserin bulunduğu İslâm gizemciliği, eş deyişle *tasavvuf*, özel bir ilgi uyandırmıştır.

İslâm gizemciliğine yönelik bu ilginin nereden kaynaklandığını kesin olarak söylemek pek mümkün olmasa da kuşkusuz kimi önemli biliminsanlarının, ağırlıklı olarak da üniversite öğretim üyelerinin, bilimsel çalışmalarında başlıca İslâm gizemcisi ermiş, şair ve risale yazarına yer vermiş olmaları, İslâm gizemciliğinin Avrupa'da tanınmasında etkili olmuştur.

Yakın geçmişten bir örnek verecek olursak Fransız içrekçisi René Guénon (1886-1951) içrekçi felsefi gelenek doğrultusunda Tanrı sözünün iki anlamı olduğunu savunmuştur. Bunlardan ilki herkesin anlayabileceği dışsal açık anlam, ikincisi ise yorumlanarak anlaşılabilen gizli iç anlamdır. Çoğunluk ya aptal ya da kötü olduğu için bu ikinci anlamın belli bir bilgi ve kültür düzeyine ulaşmamış sıradan insanlardan gizli kalması gerekir. Aksi takdirde aptallar gerçek karşısında akıllarını büsbütün yitirirler, kötülere bu gerçeği kötüye kullanarak büsbütün kötülük ederler. René Guénon, içrekçi topluluklarda topluluğun dışındaki kimselerin topluluğa kabul edilebilmesi için yapılan törenlerin ve içrekçi topluluğa kabul edildikten sonra Tanrı'nın gizemlerinin bilgisini öğrenebilmeleri için topluluğa yeni kabul edilmiş kişilere aşamalı olarak öğretilenlerin *Teosofi Perennis* veya *Ezeli Hikmet*, eş deyişle insanoğlu var olduğundan beri var olmuş ve çeşitli dinler ile insanlara bildirilmiş Öncesiz Tanrı Bilgisi, adını verdiği ortak bir kaynaktan beslendiklerine inanmıştı ve ona göre İslâm gizemciliği bu kaynağın en zengin pınarıydı. Fransız düşünürün yazdığı ve çoğu zaman dünyanın çeşitli ülkelerinde çoksatar haline gelmiş olan bir çok kitap ve makale İslâm gizemciliğinin Avrupa'da daha çok tanınmasını sağlamıştır. Guénon bu çalışmalarda İslâm gizemciliğini, başta Hristiyan ve Hint gizemcilikleri olmak üzere, diğer önemli gizemciliklerle karşılaştırmalı olarak incelemiştir. Bunu yaparken tamamen kendine özgü ve içrekçi bir yaklaşıma yer vermiş ve araştırmalarının başında sınamadan doğru olarak kabul edip tüm araştırmalarını üzerine inşa ettiği görüşleri, kullandığı yöntem ve vardığı sonuçlar çoğu kez bir çok biliminsanı tarafından hayal ürünü ve bilimsel olmaktan uzak oldukları gerekçesiyle eleştirilmiştir.

İslâm gizemciliğinin tanıtılmasına katkıda bulunan bir başka Fransız ise Louis Massignon'dur (1883-1962). Bilimsel yöntemle hakim bir üniversite öğretim üyesi olan Massignon, tarih, toplumbilim, dilbilim ve filolojiden yararlanarak İslâm gizemciliğini geniş kitlelere tanıtmıştır. Özellikle, yaptığı çalışmalarla

¹ Bu makale, yazarın, *La fortuna di Jalāl al-Din Mevlevi Rumi in Italia* konulu İtalyanca seminerde (Kırklareli Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, İngilizce Mütercim-Tercümanlık Bölümü, 23 Kasım 2018) kullandığı İtalyanca metnin gözden geçirilmiş halidir.

² Doç. Dr., Bologna Üniversitesi, Dil Edebiyat ve Çağdaş Kültürler Bölümü, nahid.norozi2@unibo.it

³ Dr. Öğr. Üye., Kırklareli Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Mütercim Tercümanlık Bölümü, (Kırklareli, Türkiye), tuncozben@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-0377-9761 [Makale kayıt tarihi: 05.03.2019-kabul tarihi: 17.03.2019; DOI: 10.29000/rumelide.541096]

“Enel Hak”, “ben Hakk'ım”, eş deyişle “ben *gerçeğim*”, diyerek kendini İslam toplumunda tek gerçek kabul edilen Allah'a ortak koştuğu gerekçesiyle 922 yılında Bağdat'ta idam edilen Hallâc-ı Mansur'un tanıtılmasında çok önemli bir rol oynamıştır.

Konumuzla ilgili olarak dikkat çeken bir başka önemli Fransız üniversite öğretim üyesi bir islambilimci olan Henry Corbin'dir (1903-1978). Araştırmalarını İslâm dininin Şîî kolu ve özellikle de gizemsel, eş deyişle teosofik, İslâm düşüncesi üzerine yoğunlaştıran Corbin, Sühreverdî (ö. 1191) ve Molla Sadra (ö. 1640) gibi düşünürleri kapsamlı bir biçimde incelemiştir. Çalışmalarıyla kendilerini kabul ettirmiş tüm bu saygın Fransız bilimadamları İtalya'da yakından tanınmaktadır. Gerek çevirileri gerek özgün Fransızca ile yayımları (İslâmın birbirinden farklı geleneklerden kaynaklanan inançlarını kendine özgü İslâm anlayışında birleştiren), seçmecî gizemsel İslâm düşüncesinin farklı yönlerini İtalyan okuyucusuyla buluşturmuştur.

İslâm gizemciliği alanında çalışmış diğer üç çok değerli araştırmacı da İngiliz Arthur John Arberry (1905-1969), Mevlânâ üzerine yaptığı araştırmalarıyla tanınan İngiliz Reynold Nicholson (1868-1945) ve Amerikalı William C. Chittick'dir (d. 1943). Bu araştırmacılar yazdıkları kitap ve makalelerle İngilizce konuşulan ülkelerde gizemci İslâmın tanınmasını sağlamışlardır. Çalışmalarının geniş kitleler tarafından anlaşılabilir kadar basitçe yazılmış olanları, İtalyanca da dahil olmak üzere, hemen hemen tüm Avrupa ülkelerinde konuşulan dillere çevrilmiştir.

Almanya'da İslâm gizemciliği alanındaki bilimsel araştırmalarla ilgili olarak akla gelen ilk isim doğubilimci Hellmut Ritter'dir (1892-1971). İstanbul Üniversitesi'nde uzun yıllar ders verip araştırmalar yapan Ritter, belki de Mevlânâ'nın yüceltip eserlerinde yer verdiği İranlı gizemci şair Ferîdüddin Attâr (ö. 1230 yakl.) üzerine çalışmalar yapan en yetkin Avrupalı araştırmacıdır.

Öte yandan, burada, bir başka Alman bilim insanına, yeri doldurulamayacak bilim kadını Annemarie Schimmel'e de (1922-2003) yer vermemem ona büyük haksızlık olur. Arapça, Farsça, Türkçe ve Urduca bilen Schimmel, Sûfilik, eş deyişle İslâm gizemciliği, üzerine yazılmış en kapsamlı kitaplardan biri olan *Mystical dimensions of Islam* kitabının yazarıdır. Bu kitap da Avrupa ülkelerinde konuşulan çeşitli dillere çevrilmiştir.

Son olarak, XIX ve XX. yüzyıllar ve ağırlıklı olarak Avrupa kıtasıyla sınırladığımız bu kısa kaynak taramasında, unutmamamız gereken bir başka isim de İspanyol bilimadamı ve Katolik papaz Miguél Asín Palacios'dur (1871-1944). Palacios, her ne kadar daha çok, yalnız İtalyan edebiyatının değil, tüm Batı edebiyatının da başyapıtlarından biri olan *İlahi Komediya* ile Mirâç, eş deyişle Hz. Muhammed'in göğe yükseliş anlatısı, arasındaki çarpıcı benzerliği Dante'nin İslâm kaynaklarından esinlendiği iddiası ile açıklamaya çalıştığı kitabı *Dante ve İslam* ile bilirse de aynı zamanda döneminin çok değerli bir Gazâlî (ö. 1111) ve İbn Arabî (ö. 1240) uzmanıydı.

İtalya'ya gelecek olursak şimdilik sadece büyük İran ve İslâmbilimci Alessandro Bausani'den (1921-1988) sözedeceğiz. Çok dilli bir *Kur'ân*⁴ çevirmeni olan Bausani, Avrupa ve Amerika'da konuşulan “önemli” dillerin yanında Arnavutça, Maltaca, Baskça, Çince, Rusça, Şili'nin Paskalya adasında konuşulan Rapa Nui ve kızılderili dili Çerokice dillerini bildiği gibi İslam dünyasında konuşulan belli başlı dillerden Arapça, Farsça, Türkçe, Endonezce, Urduca ve Paştu dillerini de biliyordu. Açık-seçik ve yalın olduğu kadar yeni düşüncelere esin kaynağı olan anlatımıyla Bausani, kuşkusuz İtalya'nın XX. yüzyılda yetiştirdiği en değerli İslâmbilimcidir. Özellikle çevirileri ve kapsamlı yorumlarına yer verdiği

4 Bausani, A. (haz.), *Corano*. Milano, Biblioteca Universale Rizzoli, 1988.

makaleleri, İslâm gizemciliğinin geniş kitlelerce yalnız İtalya’da değil, tüm dünyada tanınmasını sağlamıştır.

Şu ana kadar sözünü ettiğimiz XX. yüzyıl Avrupa İslambilimciliğinin temel direkleri olan bu bilim insanlarında, saf, derinliği olan ve manevi bir İslâm’ın incelenmesine ve tanıtılmasına yönelik büyük bir ilgi görülmektedir. Üstelik, içlerinden Guénon müslüman olup Şâzelilik tarikatına katılmış; Massignon Papa Pio XI tarafından “müslüman katolik” olarak adlandırılmış; Corbin, protestan bir Hristiyan olmasına karşın, Şîîliğin manevi değerlerine ve bunun arkasındaki felsefeye büyük bir ilgisi olduğunu hiç bir zaman saklamamıştır. Son olarak Alessandro Bausani İslâm’ın Şîî kolundan esinlenerek kurulan yeni bir din olan Bahâîlik dinini kabul etmiştir.

Şu ana kadar adı geçen bilim insanları, hangi İslâm gizemcisi hakkında araştırma yapacaklarına veya hangi İslâm gizemcisinin eserlerini çevireceklerine karar verirken bu kişilerin manevi değerlerini gözönünde bulundurmışlardır. Aslında bu yaklaşımın kökleri, bir anlamda, XVII. yüzyıla kadar uzanmaktadır. Örneğin, şu ana kadar adı geçen bilim insanlarından yüzyıllarca önce yaşamış İngiliz şairi Wentworth Dillon (1633-1685), “bir yazarı seçerken bir arkadaşımı seçiyormuş gibi seç” demiştir.⁵

Son olarak, tüm yaşamları boyunca İslâm dininin manevi değerlerine bağlı kalmış ve gizemci tarikatlara mensup olmuş İdris Şah (1924-1996) ve Javâd Nurbakhsh (1926-2008), eserleriyle Batı’da çok iyi bilinen müslüman yazarlardır. Yapıtlarında İslâm gizemciliğine büyük bir titizlikle yer vermiş bu iki yazarın, ağırlıklı olarak geniş kitleleri bilgilendirmek için yazılmış kitapları, İtalyancaya genellikle İngilizceden çevrilmiştir.

Mevlânâ Celâleddin Rûmî’nin İtalya’daki önemi

Farklı bir örnek Afgan kökenli İtalyan müslüman Gabriele Mandel Khàn’dır (1924-2010). Mandel ile birlikte bugünkü asıl konumuza geçebiliriz çünkü bu Afgan kökenli İtalyan müslüman Mevlânâ’nın en bilinen eseri *Mesnevî*’nin tamamını İtalyancaya çevirmiştir. Biraz sonra ayrıntılı bir biçimde üzerinde duracağımız 50 bin mısradan oluşan bu eser ahlak-öğretici bir şiiirdir.

Konya’daki türbesi hacı olmak isteyen insanlar tarafından bitip tükenmek bilmeyen bir ziyaretçi akınına uğrayan bir ülkede, Mevlânâ’nın (1207-1273) hayatı hakkında sizlere bilgi vermenin gereksiz olduğunu düşünüyorum.

Bu nedenle, artık, Mevlânâ üzerine araştırmalar yapmış saygın İngiliz doğubilimci Nicholson’a göre, “tüm zamanların en büyük gizemci şairi”⁶ Mevlânâ’nın İtalya’daki önemi hakkında ayrıntılı bir biçimde konuşmaya başlayabiliriz.

Italo Pizzi’nin Mevlânâ’sı

Mevlânâ’nın duygu yüklü ve öğretici kimi mısralarının kısa bir çevirisi ilk olarak XIX. yüzyılın sonuna doğru İtalya’da Fars dili ve edebiyatı çalışmalarının öncüsü olan Italo Pizzi (1849-1920) tarafından yapılmıştır. Yaklaşık on sayfa uzunluğundaki bu çeviri, Pizzi’nin iki ciltlik *Storia della poesia persiana*,⁷ Türkçeye çevirecek olursak *Fars Şiirinin Tarihi*, adlı devasa eserindeki seçkinin içinde yer alır. Tahmin edilebileceği gibi yeni Fars edebiyatı üzerine İtalya’da yayımlanan belli bir yönetime dayalı ve kapsamlı

⁵ “And chuse an Author as you chuse a Friend”. *An Essay on Translated Verse by the Earl of Roscomon* içinde. Londra, 1684, s. 7.

⁶ Reynold, A. Nicholson (haz. ve çev.), *The Mathnawî of Jalálu’d-dîn Rûmî*. J. W. Gibb Memorial, 8 C., Londra, 1926-1940, V-VI, s. xiii.

⁷ Italo P., *Storia della poesia persiana*. Unione Tipografico-Editrice, Torino, 1894, ss. 269-278.

bu ilk eserde Italo Pizzi Mevlânâ'ya gizemci yazar ve şairleri ele aldığı bölümde yer verir. Burada, Mevlânâ ile ilgili olarak, özellikle, yaşamındaki önemli olaylar, aldığı eğitim ve geçirdiği ruhsal dönüşümler dikkat çekmektedir. Bilindiği gibi Mevlânâ'nın yaşamında meydana gelen çok önemli bir değişiklik Tebrizli genç derviş Şems ile karşılaşmasından sonra meydana gelmiştir. Pizzi'ye göre Şems Mevlânâ'yı "bambaşka bir insan haline getirip Tanrı yolunda aşk ateşi ile yanıp tutuşan bir şaire dönüştürmüştür. O artık bedeni küçümseyerek ruhu yüceltmek için bu dünya nimetlerinden elini ayağını çeken keşiş Jacopone Todi ile Assisi'li Hristiyan aziz Francesco'nun Doğu'daki kardeşidir"⁸

Mevlânâ -Pizzi devam eder- divanının en güzel en duygu yüklü mısralarını büyük bir sevgi duyduğu, halkın kıskançlıkları ve dedikoduları yüzünden Konya'yı terketmek zorunda kalan Tebriz'li Şems için yazmıştır. "Söylentiye göre o [yani Mevlânâ], bu mısraları büyük bir coşkuyla ayakta bir sütuna yaslanmış vaziyette doğaçlama olarak etrafında kendisini ilgi ile dinleyen ve söylediklerini büyük bir titizlikle not alan öğrencilerine yazdırmıştır."

Pizzi, Mevlânâ'yı önemli bir aziz olan aziz Francesco'ya (1181/2-1226) benzetererek, eş deyişle *Storia della poesia persiana*'da bir çok defa yaptığı gibi zamanının yaygın olarak kabul görmüş bir öğretim yöntemini kullanarak, bilinmeyeni bilinen ile açıklamaya çalışmıştır.

Aziz Francesco'dan başka hangi geniş kitlelerin tanıdığı bir İtalyan büyük İslâm gizemcisi ve şairi Mevlânâ'yı İtalyan okuyucusunun anlamasına yardımcı olabilir? Gerçekten de biri aziz diğeri ermiş üstelik her ikisi de sıra dışı, "kural tanımayan", "Tanrı'yı ararken deli divane olmuş", para kazanmaktan ve mal mülk sahibi olmaktan vazgeçmiş, insanlarla ilişkilerini keserek varlıklarını öğrenci yetiştirmeye adanmış olmak gibi bir çok ortak noktaya sahip bu iki insan, öldükten sonra öğrencileri tarafından Francescocalık ve Mevlevilik adı ile bilinen iki çok önemli tarikatın kurulmasına ön ayak olmuşlardır.

Her ne kadar aziz Francesco'dan günümüze 1226 yılında yazdığı ve bugün çok iyi bilinen *Cantico delle creature, Yaradılmış Varlıklar İlahisi*, adlı ilahinin sözlerinden başka bir şiiri kalmadıysa da aziz Francesco da Mevlânâ da şairdir. Her ikisi de duydukları Tanrı aşkı ile ilgili şiirler yazmışlardır. Doğada ruhun bir yansımını görmüş, her varlığın arkasında Tanrı'nın varlığını veya üflediği ruhu hissetmişlerdir. Çok kısa iki örnek vermek için ilk önce aziz Francesco'ya kulak verelim:

"Övgüler sana, Tanrım, ve yarattığın tüm varlıklara, özellikle günün ışığı olan kardeş Güneş'e ve onun aracılığıyla bizi aydınlatan sana. O göz kamaştırıcı yüce güzelliğe; senin yüceliğinin tanığına.

Övgüler sana, Tanrım, kardeş rüzgar için, hava için ve bulutlu ve bulutsuz gökyüzü için; yarattığın tüm varlıklar beslemeni sağlayan her türlü hava için." ("Yaratılmış Varlıklar İlahisi")

Şimdi de Mevlânâ'yı dinleyelim:

ای آفتاب رخ بنما از نقاب ابر
کان چهره مشعشع تابانم آرزوست

ای باد خوش که از چمن عشق می وزی
بر من بوز که مزده ریحانم آرزوست

Ey güneş, çık bulutların oluşturduğu peçenin ardından,
o pırl pırl parlayan yüzünü arzularım!

⁸ A.g.e., s. 227.

Ey güzel *rüzgâr*, dostun yeşilliğinden esip geliyorsun,
bana da es, yeşilliğin güzel kokularını arzularım!⁹

Tebriz’li Şems Konya’yı terk ettikten sonra Mevlânâ yaşamının geri kalan kısmını kendisine büyük bir hayranlık duyan öğrencilerinin arasında geçirmiştir. Ancak bu öğrenciler hocalarının derslerini “bilim öğrenmek için değil, aşk öğrenmek için” izlemişlerdir. Hüsâmeddîn Çelebi Mevlânâ’ya çok bağlı bir öğrenciydi. Mevlânâ Mesnevî’de bu öğrencisinden sık sık söz etmiştir. Pizzi’ye göre bunun nedeni, “Mevlânâ’nın başyapıtını Hüsâmeddîn Çelebi’nin isteği üzerine yazmış olmasıdır”. İranlı gizemciler Ferîdüddin Attâr (ö. 1230 yakl.) ve Hâkim Senâî (ö. 1141) gibi öğretici bir kitap yazarak Mevlânâ öğrencilerinin hocalarının bilgisinden yararlanmalarını istemiştir.¹⁰

Mesnevî’nin ve hayranlık uyandıran bir sanat eseri olan divanı *Divan-ı Kebir*’in, diğer adıyla *Divan-ı Şems*’in, yapısını, konularını ve estetik özelliklerini açıkladıktan sonra Pizzi, diğer gizemci yazarlar gibi Mevlânâ’nın da doğayla Tanrı’yı bir ve aynı şey olarak gören bir tümtanrıci, eş deyişle doğatanrıci, olduğunu söyler. Doğruluğu başka araştırmalarla kanıtlanması gereken bu denence, zamanla kabul görmeyip yerini, örneğin, Mevlânâ’nın taşmacı, eş deyişle türemeci, olduğu yönündeki görüş gibi farklı denencelere bırakmıştır. Her ne kadar *güneşten ışığın* yayılmasına benzer bir şekilde varlık (ışık), Tanrı’dan (güneşten) gelmiş ve Tanrı’ya (güneşe) dönmektedir çünkü Tanrı birdir, bir olan tamdır, tam olan da taşar, bu taşmayla da kendinden ayrı bir şey olan varlığı, eş deyişle evren ve insanı, yaratır (türetir) görüşünü ileri süren taşmacılık veya türemecilik düşüncesi, Mevlânâ’nın Tanrı ve varlık anlayışını açıklarken bazı araştırmacılara göre doğatanrıci denencesinin yerini almışsa da Pizzi’nin Mevlânâ’yı doğatanrıci olarak görmesi bugünkü konumuz açısından önemlidir. Gerçekten de doğatanrıci bir Mevlânâ, Aziz Francesco örneğinde olduğu gibi, bilinmeyeni bilinenle anlatırken kullanılabilir en “doğru” Mevlânâ’dır. Unutulmamalıdır ki XIX yüzyıldan I. Dünya Savaşı’na kadar Avrupa’da doğatanrıci öğeler barındıran Hint dinlerini öğrenmeye duyulan ilgi, eğitimli insanların o yıllarda yeni yeni tanınmaya başladığı İslâm gizemciğindeki yabancı kavramları anlamalarında çok yararlı olmuştur.

Bausani’nin Mevlânâ’sı

Italo Pizzi’nin, biraz önce sözünü ettiğimiz, İtalyan okuyucusunun Mevlânâ’yı anlayabilmesi için, Mevlânâ üzerine yapılan çalışmalarda bir ilk olan, bilinmeyeni bilinenle anlatma görüşüne yer verdiği *Fars Şiirinin Tarihi*’nden sonra bilimsel dergilerde Mevlânâ’yla ilgili çeşitli makaleler yayımlanmıştır fakat zamanımız kısıtlı olduğu için ne yazık ki bugün burada bu çalışmalara yer veremedik Mevlânâ’nın eserlerinin çevirilerini ve özellikle de Alessandro Bausani’nin yaptığı çevirileri inceleyeceğiz. Bausani’nin hazırladığı Mevlânâ’nın divanının ilk seçkisi, *Poesie mistiche, Gizemsel Şiirler*, adıyla 1980 yılında Rizzoli yayınevi tarafından yayımlanır. Bausani seçkide, yaklaşık 70 bin mısradan oluşan *Divan-ı Tebrizli Şems* adlı Mevlânâ’nın divanındaki elli gazelin ve on iki dördlüğün İtalyanca çevirisine yer verir. Başına da kapsamlı, terim ve kavramlarla yüklü bir önsöz yazar.

Mevlânâ’nın duygu yüklü mısralarının İtalyanca çevirisinin bu önsözünde Bausani büyük gizemcinin İslâm anlayışını ana hatlarıyla özetler. İlk olarak, daha önce sözünü ettiğimiz, en önemli eserleri *Divan-ı Tebrizli Şems*’i ve *Mesnevî*’yi inceler çünkü Bausani’ye göre Mevlânâ’nın diğer eserleri, örneğin, sohbet

⁹ Rumi, *Poesie mistiche*. Alessandro Bausani (haz.), Milano, Rizzoli, 1980, ss. 84-85.

¹⁰ Pizzi, ss. 227-228.

üslubunda bir ders notları derlemesi olan ve “ne varsa onun içinde var” anlamına gelen *Fîhi Mâ Fîh*, Mevlânâ'nın din anlayışı ile ilgili pek yeni bir şey söylemez.¹¹

Divan-ı Tebrizli Şems ve *Mesnevî*'ye dönecek olursak Bausani Mevlânâ'nın bu eserleri iki kişiyi tanıdıktan sonra kaleme aldığını yazar. Bunlardan ilki, daha önce adı geçen derviş Tebriz'li Şems olup, tahmin edilebileceği gibi, etkisi *Divan-ı Şems*'de kendini gösterir, diğeri ise ünlü Endülüslü Arap gizemci düşünür İbn Arabî olup Mevlânâ ile aralarındaki dostluğun ürünleri ise bazı açılardan bir çeşit Tanrı Bilgisi üzerine şiir şeklinde yazılmış kapsamlı bir inceleme yazısı olarak kabul edilebilecek *Mesnevî*'nin kimi bölümlerinde görülür.

Mevlânâ'nın divanından çevirdiği duygu yüklü şiirleri incelemeye başlamadan önce, Bausani bu önsözde 1980'de daha İtalyancaya çevrilmemiş olan *Mesnevî*'nin üzerinde ayrıntılı bir biçimde durur. Bunu yaparken gizemliliğin kimi ilkelerini kolayca anlatabilmek amacıyla içine çok sayıda kısa hikâyenin serpiştirildiği *Mesnevî*'nin yapısı üzerine bazı ilginç saptamalarda bulunur:

“*Mesnevî* gibi Farsça yazılmış bir eserin okuyucusu bilmelidir ki bu tür bir metinde eseri uyumlu bir bütünü haline getiren öğeler arasında eserin kendisinden kaynaklanan bir birlik yoktur. Bir benzetme ile söyleyecek olursak söz konusu olan birlik; fotosentez ile kendi besinini kendisi üreten bir bitki gibi kendi kendine var olabilen bir bütününe sahip olduğu bir birlik olmayıp, kanımca, geçmişin ve geleceğin olmadığı, bir tek içinde bulunulan anın yaşandığı, zaman ötesi bir boyutta, belli bir mesafeden bakıldığında sadece dışarıdan görülebilen parlak bir mozaığın sahip olduğu bir birliktir. 1933 yılında Richter, diye devam eder Bausani, *Mesnevî*'deki kısa hikâyeleri anlatım özellikleri açısından ikiye ayırır: Bunlardan ilki asıl hikâyenin içinde yaşadığımız dünyadaki somut olaylara yer verilerek anlatılmasıdır; ikincisi ise, genellikle, asıl hikâye anlatılmaya başlandıktan bir kaç mısra sonra bu hikâyenin anlamı ile ilgili açıklamalara yer veren soyut bir üst-hikâye oluşturmak için asıl hikâyenin yarım bırakılmasıyla kendini gösterir. Bir başka deyişle şair sanki anlatmaya başladığı hikâyeyi unutmuş gibidir ve bunu genellikle modern bir roman yazarı gibi psikolojik bir etki yaratmak için tam da asıl hikâyede ne olacağı okuyucu tarafından merak edildiğinde yapar ki belki önemsiz bir sözcük veya fikir yürütme ile ilgili olarak *maneviyat* dünyasında *düşüncelere daldıktan* sonra tekrar başladığı hikâyeye dönebilirsin. Özetle, bu şekilde iki ayrı anlatım biçimi kullanılarak hikâyenin yüce gerçeklerle ilgili anlamları okuyucuda hiç bir soru işareti bırakmayacak şekilde açıklanmış olur. Bu dünya ile ilgili gerçek, Mevlânâ'nın belirttiği gibi, genellikle Batı dünyasında düşünülenin aksine, hakiki gerçek olan simgeler ile dile getirilen gerçektir.”¹²

Görüldüğü gibi Bausani, Pizzi'nin izlediği yöntemden farklı bir yöntem izleyerek *Mesnevî*'nin biçimsel özelliklerini anlamamızı sağlayacak daha gelişmiş bir yönteminin ip uçlarını ortaya koyar ve bu şekilde bilinmeyi anlamak için bilinen ile karşılaştırma yöntemini kullanmaktansa Mevlânâ'nın eserini okuyucuya, deyim yerindeyse, içinden okutur.

Ardından, gerek ölçüsü, kafiye örgüsü ve beyit sayısı gibi bazı şekilsel özelliklerini daha iyi açıklamak gerek Mevlânâ'nın din anlayışının Tanrı, *yokluk*, *yaratılış*, *insan*, Tanrı'nın *gücü* ve özgür irade gibi belli başlı en temel kavramlarını anlatabilmek için Bausani, *Mesnevî*'den çevirdiği bazı bölümleri ve hikâyeleri incelemeye başlar.

Örneğin, Bausani Mevlânâ'nın *Mesnevî*'deki Tanrı anlayışı ile ilgili olarak şöyle demektedir:

“Tanrı'nın aşkınlığı, insan bilincinin, bilgisinin ve insanın yapabileceği tüm deneylerin ötesinde olma durumu, yalnızca mekânsal (hatta bir bakıma Tanrı, Kur'an'ın da belirttiği gibi (50/15) ‘bize şah damarımızdan da daha yakın’ olabilir) ve akıl düzlemlerinde bir aşkınlık olmayıp aynı zamanda ahlaki bir aşkınlıktır; başka bir şekilde söyleyecek olursak Tanrı mutlak bir *değerdir*, bu nedenle varlıkları

¹¹ Mevlânâ'nın, burada belirtilen üç eserinin dışında, daha az önemli iki eseri bulunmaktadır: *Mektûbât* ('Mektuplar', Mevlânâ'nın mektup külliyatı) ve *Mecâlis-i Seb'a* ('Yediler Meclisi', Mevlânâ'nın yedi öğüdünün bulunduğu eser); bkz. kaynakça.

¹² Bausani, A. (haz.), “Nota introduttiva”, Rumi, *Poesie Mistiche* içinde. 1980, s. 9.

kendisine bağlı olan ve *ona* boyun eğen, *iyi* ve *kötü* gibi değerlerin ötesindedir. Bu durum, *yüce değerlerin*, eş deyişle Tanrı'nın, buyruklarına boyun eğen siyah-beyaz, *varlık* ve *yokluk*, *Mûsâ* ve *Firavun*, *melek* ve *şeytan* gibi (her ne kadar bunlardan biri boyun eğmediğini sansa da) sözcük çiftleri arasında çok güçlü bir karşıtların birliği olduğu duygusuna kapılmamıza neden olur. Genellikle değerler hiç beklenmedik bir biçimde nitelik değiştirir, örneğin, *yokluk* gerçek *varlığa*, *varlık* gerçek *yokluğa* dönüşür.”¹³

Mevlânâ'ya göre, Bausani yazmaya devam eder, gerçek; merkezi aynı olan dört mekânda kendini gösterir:

“Ey Tanrım, sözcüklere ihtiyaç duymadan konuşabileceğim yeri ruhuma göster; o muazzam, açık, geniş, hayal *âlemimizi* ve beni besleyen yeri. *Hayaller âlemi yokluk* âleminden daha küçüktür. İşte bu nedenle hayaller acı ve üzüntülere sebep olurlar. Ayrıca gerçek *âlem* hayaller *âleminden* daha da ufaktır. Öyle ki hayaller *âlemindeki* dolgun ve parlak dolunay gerçek *âlemde* küçük ve ışısız bir yeni ay halini alır. Ve dahası, duyularla renklerin *âlemi* hayatı daha da sınırlar; adeta onu kara ve dar bir hücreye dönüştürür.”¹⁴

Sonuç olarak görüldüğü gibi Alessandro Bausani, Mevlânâ'dan hatırı sayılır uzunlukta yapılan ilk çeviriyi İtalyan okuyucusuyla buluşturmakla kalmayıp Mevlânâ'nın divanını biçimsel açıdan da ayrıntılı bir biçimde incelemiş ve bununla da yetinmeyerek içeriğini, eş deyişle aktarılmak istenen felsefi ve dini düşünceyi, de ele almayı ihmal etmemiştir. Öte yandan, Bausani Mevlânâ'nın divanını şekil özellikleri açısından da derinlemesine incelemiş ve çoğu zaman biçimiyle içeriği arasında tutarlı bir ilişki bulmuştur.

Daha sonraki araştırmacılar ve çevirmenler

Bausani'nin derlediği seçki için Mevlânâ'dan yaptığı çeviriden sonra, 1990 yılından günümüze kadar Mevlânâ'nın eserlerinden yapılan çeviri sayısı artmış ve bu dönemde zaman zaman İngilizce ve Fransızcadan da çevirilerin yapıldığı görülmüştür. Şimdi bu çevirilerden sadece üçüne kısaca değinmek istiyorum.

Sergio Foti'nin çevirisi

İlk olarak, Sergio Foti'nin Mevlânâ'nın düz yazı türünde kaleme aldığı, sözcük anlamı “ne varsa içindedir” olan *Fîhi mâ fih*¹⁵ adlı eserinden *L'essenza del Reale*, “Varlığın Özü”, adı ile yaptığı çeviriyi ele alacağız. Açıklama ve yorumlara da yer verilmiş olan bu çeviri 1995 yılında Libreria Editrice Psiche yayınevi tarafından yayımlanmıştır. Mevlânâ'nın ders notlarının bir derlemesi olan *Fîhi mâ fih*, yazarının Tanrı ile olan ilişkisini dile getirir ve Sergio Foti'ye göre, “bölük pörçükmüş gibi görünen sohbetler aracılığıyla, üzerinde fikir birliği olunmayanlar da dâhil olmak üzere, içrekçiliğin ve doğanın ötesinde veya dışında kalıp yalnızca düşünceyle ilgili olanın, eş deyişle doğaötesinin yani metafiziğin, en temel sorunlarına değinir.”¹⁶

Yine Sergio Foti'ye göre bu eserde “Mevlânâ'nın kalbi divanına göre daha yavaş atar”. “*Divan-ı Kebir*'de okuyucu, kendinden geçip bulunduğu maddi ortamın dışına çıkarak gerçek varlık ve olguları algılayan ve tutku dolu, bitmek tükenmek bilmeyen sonsuzluğa davet çağrılarını yapan bir yazar ile karşı karşıya

¹³ A.g.e., ss. 11-12.

¹⁴ Reynold, A. Nicholson (haz. ve çev.), *The Mathnawî of Jalâlûddîn Rûmî*. J. W. Gibb Memorial, 8 C., Londra, 1926-1940, II, ss. 3092-3097, Bausani, A. (çev.), “Nota introduttiva” içinde, Rumi, *Poesie Mistiche*. 1980, s. 12. içinde.

¹⁵ Bu eserin Fransızcadan yapılmış başka bir çevirisi bulunmaktadır: Rûmî Jalal-ud-Din, *Il libro delle profondità interiori*. Raul Schenardi (çev.), Luni, Milano, 1996.

¹⁶ Sergio Foti, “Introduzione”, Rumi, *L'Essenza del Reale. Fîhi mâ fih (C'è quel che c'è)* içinde. Sergio Foti (çev.), Torino, Libreria Editrice Psiche, 1995, s. 11.

kalırken *Fîhi mâ fih*'de onu sakin bir şekilde sohbet eden veya günlük yaşamın konularına yer verebilmek için zaman zaman üzerinde konuşmakta olduğu konuyu kesip birbirini takip eden buluşmaları dile getiren bir yazar bekler.”¹⁷

Mevlânâ'nın günlük yaşama bakışını Foti şu şekilde açıklamaya çalışır:

“İç dünyası yenilenmiş gözün bakışı, deney yapmadan veya aklını kullanmadan gerçeği doğrudan doğruya sezgileriyle kavrayarak hissedebilmek için günlük yaşamın içinde, sıradan olaylarda ipuçları ve coşkusunu görebileceği aynalar bulabilir [...] Denebilir ki duygularını anlatabilmek için Mevlânâ fazla ince eleyip sık dokumadan etrafındaki olaylardan ilham alır. Bu açıdan, *Fîhi mâ fih*'de, o, Ferîdüddin Attâr gibi sürekli olarak olağanüstü olaylara yer verip kahramanlarıyla okuyucusunda güçlü çağrışımlara neden olan bir şair olmaktan uzaktır.”¹⁸

Foti önsözünün sonunda şu görüşlere yer verir:

“[...] Kuşkusuz *Mesnevî* ve *Dîvân-ı Kebîr* Batılı okurun hem ilk görüşte ilgisini çekebilecek hem de bu okur tarafından daha kolay anlaşılacak eserlerdir. Buna karşın, *Fîhi mâ fih*'de “varlığından dolayı *Tanrı'ya şükran duyulan* bir tekdüzelik” sezilir. Schuon'un söylediği gibi “eserin günlük yaşam ile ilgili bölümü edebi olmaktan uzaktır.”¹⁹

Çevirdiği eserin anlaşılmasında ve hakkettiği değer verilmesinde ki güçlüğün farkında olan Foti, sözlerine son vermeden önce *Fîhi mâ fih*'deki gibi bir dil kullanımına alışık olmayan İtalyan okuyucusunu yaptığı çeviriyi okumaya hazırlar: “Tam olarak değerinin anlaşılabilmesi için *Fîhi mâ fih* ruha ait olanla ilgili olmayı gerektirir [...]” ve eserdeki tekrarlardan dolayı okuyucu, “ilk izleniminin etkisiyle elindeki kitabı okumaktan” vaz geçmemeli “ve bilmelidir ki bu satırların yazarı, her ne kadar zaman zaman oldukça basit konuları ele alıyor gibi görünse de İslam gizemcilerinin, eş deyişle sufilerin, dediği gibi *amacına* ulaşmış bir varlıktır, anlamların şahını, en iyisini, bilen bir varlık.”²⁰

Şu ana kadar söylenenlerden de tahmin edilebileceği gibi Sergio Foti Mevlânâ'yı anlamak için onu Pizzi ve Bausani'ninkinden farklı bir bakış açısıyla ele almamız gerektiğini belirtir. Önerdiği yeni bakış açısı, bir bilim adamının, donanımlı bir dilbilimcinin bakış açısı olduğu kadar görünmeyen, sadece duyularla sezilebilen ve soyut olanla da yakından ilgilenen bir insanın bakış açısıdır. Bu nedenle, Mevlânâ'nın okuyucusuna aktarmak istediği ruhsal derinliği olan duygu ve düşünceleri anlayabilmek için İtalyan okuyucusunun elindeki kitabı ruhuyla okuması gerektiğini söyler.

Maria Teresa Cerrato'nun çevirisi

Üzerinde kısaca duracağım *Canzone d'amore per Dio*, Farsça söyleyecek olursak Rubâ'iyât, adlı 1991 yılında Piero Gribaudi yayınevi tarafından yayımlanan ikinci çeviri, Mevlânâ'nın Farsça kaynaklarda bulunan 1660 rubâîsi arasından seçilmiş iki yüz dörtlüğün²¹ çevirisinden oluşan bir seçkidir. Çevirmen Maria Teresa Cerrato'nun kısa bir önsöz yazdığı bu seçkideki rubâîler, Cerrato'nun da belirttiği gibi, edebi bir çevirinin ürünü olmayıp bu dörtlüklerin olabildiğince özgün metinlerdeki sözcük anlamlarına bağlı kalınarak çevrilmiştir.

Cerrato önsözünde daha önce bahsettiğimiz Alman bilim kadını AnnaMarie Schimmel'in Mevlânâ ile ilgili bir görüşüne yer verir: “Hangi dine bağlı olursa olsun, gerek böylesine bir düşünce zenginliğini ve

¹⁷ A.g.e., s. 12.

¹⁸ A.g.e.

¹⁹ A.g.e.

²⁰ A.g.e., s.13.

²¹ Bu çeviri seçkisinden bir kaç yıl önce Mevlânâ'nın üç yüz dörtlüğü (*Trecento quartine*. Casamassima, Edizioni dell'Università Islamica, 1986) Gabriele Mandel Khân tarafından çevrilmiştir.

çeşitliliğini gerekse eşi benzeri olmayan çok güçlü duygularla yaşadığı bilinmezliklerle dolu bir aşkı bu kadar kişisel bir dille okuyucusuna aktarmayı bilen gizemci bir şair bulmak zordur”.²²

Daha sonra, âdet olduğu üzere, Mevlânâ'nın hayat hikayesine, kullandığı dilin özelliklerine, beş duyusuyla çevresindeki nesne ve olayları algılamayı bırakıp Tanrı'yla bütünleşerek iç aydınlığa ulaştığında yaşadıklarını dile getirirken kullandığı edebî üsluba, yazınsal biçime, ve son olarak özellikle sema ayinine ve ruhsal coşkunun neden olduğu kendinden geçme, vecd, haline yer verir. Mevlânâ'nın yaşadığı nedeni açıklanamayan bu kendinden geçme hali, çevirmen tarafından çok doğru bir biçimde, erken dönem Kilise Babaları'nın insanın Tanrı'yla bir araya gelmesini anlatmak için kullandıkları, ruhun sarhoşluğu anlamına gelen “sobria ebrietas” veya “ebrietas spiritus” deyişiyle karşılaştırılmıştır.

Cerrato, Mevlânâ ile yaklaşık olarak aynı dönemde yaşamış kimi Hıristiyan gizemcilerinin de Mevlânâ'ya benzer bir biçimde beş duyu veya akıl ile elde edilen bilgilerle açıklanamayacak gizemsel olaylar yaşadıklarını söyler. Örneğin, der Cerrato, “Clairvaux'lu Bernardo (1090-1153) aşkın, kurtuluş, eş deyişiyle cennette Tanrı katına ulaşarak ölümsüzleşme, yolundaki rolünü yüceltir. Bernardo'ya göre, ‘ruhun sarhoşluğu’ ruhun kendisini *sevgiliden*, Tanrı'dan, ayıran mesafeyi unutmamasını sağlar.” Ardından, Cerrato Francescoco tanrıbilim okulu üyesi Bagnoregio'lu aziz Bonaventura (1217-1274), Avila'lı azize Teresa (1515-1582) ve aziz Giovanni della Croce (1542-1591) gibi başka öneklere yer verir. Tüm bu azizler, ruhun sarhoşluğunu “gizemsel yolculuğun uğranılması gereken bir durağı, Tanrı'yla ruh arasındaki karşılıklı aşkın bir ifadesi”²³ olarak görmüşlerdir.

Denilebilir ki Maria Teresa Cerrato bu örneklerle bilinmeyeni bilinenle açıklamaya çalışan Pizzi'nin kullandığı yönteme benzer bir yöntem kullanmıştır. Ancak, görüldüğü gibi, bunu farklı örnekler kullanarak ve Mevlânâ'nın gizemciliği ile Hıristiyan gizemciliği arasındaki dil kullanımına yönelik ortak noktaları saptamaya çalışarak yapmıştır.

Gabriele Mandel Khân'ın çevirisi

Son olarak daha önce devasa bir eser olarak sözünü ettiğimiz, Gabriele Mandel Khân'ın²⁴ Farsçadan *Mesnevî. Evrensel Gizemciliğin Şiiri* adıyla tamamını çevirdiği ve 2006 yılında altı cilt halinde Bompiani²⁵ yayınevi tarafından yayımlanan Mevlânâ'nın çok önemli başka bir eserinin çevirisi üzerinde duracağız.

Elli binden fazla mısradan oluşan bu çok uzun çeviriyi yaparken Mandel Khân, kaynak metnin edebî özelliklerini göz ardı etmiş ve *Mesnevî*'nin içeriğine, dolayısıyla aktarmak istediği duygu, düşünce ve bilgilere sadakati ön plana çıkarmıştır. Çevirisinin önsözünün ilk bölümünü *Mesnevî*'nin elyazmaları ve bunların aralarındaki farklılıkların saptanarak *Mesnevî*'nin aslına en uygun şekilde yayımlanması ile ilgili konulara ayırır. Ardından, İslam gizemciliğinin doğuşu ve tarihiyle ilgili temel bilgilere yer verir.

²² Maria Teresa Cerrato, “Introduzione”, Rumi, *Canzone d'amore per Dio* (Rubâ'iyât) içinde. Maria Teresa Cerrato (çev.), Piero Gribaudo Editore, Torino, 1991, s. 9.

²³ A.g.e., ss. 28-29.

²⁴ Üretken bir araştırmacı ve çevirmen olan Mandel Khân ağırlıklı olarak gizemcilik üzerine yaklaşık 80 kitap yazdığı gibi *Kur'an-ı Kerim*'in de çevirisini yapmış ve bu çeviri kaynak metinle erek metin karşılıklı gelecek şekilde basılmıştır; bkz. Il Corano. F. Allam (önsöz), G. Mandel Khân (çev.), UTET, Novara 2006.

²⁵ İtalya'da İslam gizemcisi yazarlara ait içinde Mevlânâ'nın *Mesnevî*'sinden çevrilmiş mısraların da yer aldığı çeşitli seçkiler yayımlanmıştır. Biz burada sadece zaman zaman kimi Avrupa dillerinden İtalyancaya çevrilmiş Mevlânâ'nın *Mesnevî*'sinin seçkilerine yer vereceğiz: Bkz. *Il canto dello spirito; aneddoti del Mathnawi. L'opera fondamentale di un maestro persiano del sufismo medievale*. Anna Maria Martelli (çev.), Mimesis, Milano 2000; *Racconti Sufi*. Jevolella Massimo (haz.), Barbara Brevi (çev.), Red, Como 1995; *Il tesoro nella cenere e altri racconti Sufi*. Massimo Jevolella (haz.), Barbara Brevi (çev.), Boroli, Novara 2003; *Il canto del derviscio (parabole della sapienza sufi)*. Leonardo Vittorio (çev.) Arena, Mondadori, Milano 1993.

Bu çerçevede, son olarak, Mevlânâ'nın ve onun gizemci din anlayışının somut bir anlatımı olarak sema ayininin üzerinde durur.

Gabriele Mandel Khân'ın çevirisi, İslam'ın manevi değerlerine yer veren temel bir eseri ve Mevlânâ'nın belki de başyapıtını İtalyan okuyucusuna kazandırması bakımından önemli bir çeviridir. Mandel, ilk önce Nakşibendi Sünni bir tarıkata bağlı olup daha sonra Cerrahi Halveti tarikatının bir üyesi olmuş ve çevirisinde Mevlânâ'ya daha önce bahsettiğimiz çevirmenlerden farklı bir bakış açısıyla yaklaşmıştır. Gerçekten de Mandel, sadece Müslüman olmakla kalmayıp aynı zamanda eserlerini çevirdiği Mevlânâ ile aynı gizemci geleneğin bir parçasıdır ve Avrupa'da doğup veya uzun süre yaşayıp Batı dünyasında İslam gizemciliğinin başyapıtlarını tanıtmak için başarılı bir biçimde faaliyet gösteren İslam gizemcilerinin önemli bir temsilcisidir.²⁶ Sonuç olarak Mevlânâ'nın *Mesnevî*'siyle *Üç Yüz Dörtlük*'ünün çevirilerinin yanında Mandel, Mevlânâ²⁷ üzerine de "Mevlânâ ve İslam Gizemciliği" (*Rumi e il Sufismo*. ILG, Gorle di Bergamo 1996) adlı bir kitap ve İslam gizemciliği üzerine bu kitaptan başka, aralarında bir "İslam Gizemciliği Tarihi"nin de (*Storia del Sufismo*. Rusconi, Milano 1995) bulunduğu, çok sayıda eser kaleme almıştır.

Sonuç

Her ne kadar bugün ne Mevlânâ üzerine yapılmış sayısız bilimsel araştırmaya ne de bilgisayarlar arası uluslararası bilgi iletişim genel ağındaki, eş deyişle bilgisunardaki, sayfalarda yer alan çalışmalara burada yer veremediysek de umarım Mevlânâ ve eserleri üzerine İtalya'da yapılan çalışmalar, çeviriler ve bunların önemi üzerine yaptığım bu kısa konuşma, size hiç olmazsa Mevlânâ gibi büyük bir gizemcinin ve tüm insanlığa ait bir şairin İtalyan okuru tarafından hangi İtalyanca kaynaklarla ve nasıl tanındığına ilişkin bir fikir vermiştir.

Konuşmamın sonunda edebiyat ve insanlık tarihine mal olmuş bu gizemci şairin evrenselliğine dikkat çekmek için Bausani'nin Mevlânâ hakkında söylediği şu sözleri sizlere aktarmak istiyorum:

"Günümüzün gülünç milliyetçilikleri [Mevlânâ'nın] Afganistan, İran ve Türkiye arasında paylaşılmasına neden oluyor. Onu sahiplenmek için hakkında söylenen o kadar çok şey var ki... Örneğin, 'Mevlânâ tabii ki Afgan ırkından gelmiyor, o bir Peştü değil'. Başka bir örnek verecek olursak, 'her zaman şiirlerini Farsça yazdı ve kuşkusuz damarlarında İran kanı akıyor'. Son olarak da şu örneğe bakalım, 'Türkiye öldüğü yer... orada uzun bir süre yaşadı, torunları orada yaşamaya devam ediyor, dergâhı orada ve yine orada çok büyük saygı görüyor, adeta tüm bir ulusa mal olmuş bir ermiş'. Bütün bu boş sözlerle en iyi cevabı Mevlânâ'nın kendisi şu güzel dizesiyle veriyor: *Ölümünden sonra mezarımı bu dünyada aramayın / ermişlerin gönlüdür mezarım benim.*"²⁸

²⁶ Aslında Mevlânâ'nın eserlerinin İtalyancaya yapılmış başka çevirileri de bulunmaktadır. Örneğin, son olarak 2015 yılında *Divân-ı Şems-i Tebrizî*'den derlenmiş yaklaşık üç yüz gazelden oluşan bir başka seçki, *Libreria Editrice Psiche yayınevi* tarafından *Divân* adıyla *Gianpaolo Fiorentini*'nin çevirisiyle yayımlanmıştır. Her ne kadar yapılan çevirinin tamamının, özellikle dilbilimsel açıdan, mükemmel olduğu söylenemese de ortaya çıkan erek metnin şöyle ya da böyle Mevlânâ'nın İtalyan okuyucusuna tanıtılmasındaki katkısı inkâr edilemez. Şu ana kadar sözünü ettiğimiz bu beş İtalyanca erek metin kaynak metinlerin özgün dili olan Farsçadan çevrilmiştir, buna karşın şimdi aşağıda sadece künyelerini vermekle yetineceğimiz erek metinler İtalyancaya Fransızca ve İngilizceden çevrilmiştir: Bkz. Rumi, *Il canto del derviscio. Parabole della sapienza sufi*. *Leonardo Vittorio Arena* (haz.), Milano: Mondadori, 1993 (*Mesnevî*'den derlenmiş öykülerden meydana gelen bir seçki); Rumi, *Racconti sufi*, Massimo Jevolella (haz.), Barbara Brevi (Fransızcadan Çeviren), RED, Como 1995; Rumi, *L'amore è uno straniero. Poesie scelte*. Kabir Hedmund Helminski (haz.), Gianpaolo Fiorentini (İtalyancaya çeviren), Ubaldini Editore - Casa Editrice Astrolabio, Roma 2000; son olarak, (1998 yılında *Libreria Editrice Psiche* yayınevi tarafından Jamshid Mortazavi ve Éva de Vitray-Meyerovitch'in çevirileriyle yayımlanan) Mevlânâ'nın oğlu Sultân Veled'in *La parola segreta. L'insegnamento del maestro sufi Rûmî (Walad-Nâmeh)* adlı eserinin İtalyancaya çevirisini sizlere hatırlatmak istiyoruz. Söz konusu bu eser mesnevî biçiminde yazılmış bir şiir olup eserde yazar manevi konulara ve büyük bir saygı duyduğu babasının hayatına yer vermiştir.

²⁷ Bkz. dipnot 18.

²⁸ Bausani, "Nota introduttiva", ss. 5-6.

Mevlânâ Kaynakçası***Mevlânâ'nun Eserleri (Mevlânâ'nun kendisinin yazdığı eserler ve çevirileri)***

Jalāl-al-Din Rumi, *Fîhi mâ fîhi*. Badi' -al-Zamân Foruzânfar (haz.), Tahran, 1951.

Idem, *Kolliyât-i Şams yâ divân-e kabir*. Badi' -al-Zamân Foruzânfar (haz.), 10 C., Tahran, 1957-67.

Majâles-e sab'a. Tawfiq Sobhâni (haz.), Tahran, 2000.

Maktubât-e Mawlânâ Jalâl-al-Din Rumi. Tawfiq Sobhâni (haz.), Tahran, 1992.

The Mathnawî of Jalálu'ddîn Rûmî. Reynold A. Nicholson (Yorumlayarak çevirip yayıma hazırlayan), Gibb Memorial Series 4, 8 C, Londra 1926-1940.

Poesie mistiche. Alessandro Bausani (Farsçadan çevirerek, giriş bölümü yazarak, dipnotlar ekleyerek yayıma hazırlayan), Rizzoli, Milano 1980.

L'Essenza del Reale. Fîhi mâ fîhi (C'è quel che c'è). Sergio Foti (Farsçadan çevirerek, giriş bölümü yazarak, dipnotlar ekleyerek yayıma hazırlayan), Libreria Editrice Psiche, Torino 1995.

Il libro delle profondità interiori. Raul Schenardi (çev.), Luni, Milano 1996.

Mathnawî. Il poema del misticismo universale. 6 C., Gabriele Mandel Khàn (Farsçadan çevirerek, giriş bölümü yazarak, dipnotlar ekleyerek yayıma hazırlayan), Bompiani, Milano, 2006.

Poesie mistiche, Fabbri Editori, Milano 1997².

Il canto del derviscio. Parabole della sapienza sufî. Leonardo Vittorio Arena (haz.), Mondadori, Milano 1993.

Racconti sufî. Massimo Jevolella (haz.), Barbara Brevi (Fransızcadan çeviren), RED, Como 1995.

L'amore è uno straniero. Poesie scelte. Kabir Hedmund Helminski (Çevirileri ve çevirilerin düzeltmelerini yaparak yayıma hazırlayan), Gianpaolo Fiorentini (İtalyancaya çeviren), Ubaldini Editore - Casa Editrice Astrolabio, Roma 2000.

Canzone d'amore per Dio (Rubâ'iyât). Maria Teresa Cerrato, Piero Gribaudo Editore, Torino 1991.

Dîvân. Gianpaolo Fiorentini (Farsçadan çevirerek, çevirinin düzeltmelerini yaparak, giriş bölümü yazarak, dipnotlar ekleyerek, terimler listesi oluşturarak yayıma hazırlayan), Libreria Editrice Psiche, Torino 2015.

Discourses of Rumi. Arthur J. Arberry (haz.), Londra, 1961.

Il canto dello spirito; aneddoti del Matnawi. L'opera fondamentale di un maestro persiano del sufismo medievale. Anna Maria Martelli (haz.), Mimesis, Milano 2000.

Trecento quartine, Gabriele Mandel (haz.), Casamassima: Edizioni dell'Università Islamica, 1986; daha sonra başka bir yayınevi tarafından tekrar yayımlandı: Arcipelago, Milano 1989.

Il canto del derviscio (parabole della sapienza sufî). Leonardo Vittorio Arena (haz.), Mondadori, Milano 1993.

Il tesoro nella cenere e altri racconti Sufî. Massimo Jevolella (haz.), Barbara Brevi (çev.), Boroli, Novara 2003.

Mevlânâ üzerine İtalyanca yazılmış makale ve kitaplar

Italo Pizzi, *Storia della poesia persiana*. Unione Tipografico-Editrice, Torino 1894, ss. 269-278.

Alessandro Bausani, "La letteratura neopersiana", Bausani, Alessandro ve Pagliaro, Antonio içinde. *La letteratura persiana*. Firenze-Milano: Sansoni-Accademia, 1968, ss. 253-260, 449-455.

Alessandro Bausani, *Persia Religiosa, da Zaratustra a Bahá'u'lláh*. Saggiatore, Milano 1959, özellikle bkz. ss. 276-293.

Mandel Khàn, G., *Rùmî e il Sufismo*. ILG, Gorle di Bergamo 1996.

Mandel Khàn, G., *Saggezza islamica; le novelle dei sufî*. Edizioni Paoline, Milano 1995.

Mandel Khàn, G., *Storia del Sufismo*. Rusconi, Milano 1995.

A.A., *Nel centenario del poeta mistico persiano Gialâl-Ad-Dîn Rûmî, (Roma, 18-19 Gennaio, 1974)*, Accademia Nazionale dei Lincei, Fondazione Luciano Caetani, Roma, 1975.

Sultan Walad, *La parola segreta. L'insegnamento del maestro Sufi Rûmî*. Libreria Editrice Psiche, Torino, 1998.

Başka dillerde yazılmış kitaplar

Aflâki Shams-al-Din Ahmad, *Manâqeb al- 'ârifîn*. Tahsin Yaziji (haz.), 2 C., Tahran, 1983.

Aflâki Shams-al-Din Ahmad, *Les saints des derviches tourneurs* (Manâqib ul-ârifîn). Clément Huart (çev.), 2 C., Paris, 1978.

Shams-e Tabrizi, *Maqâlât-e Şams-e Tabrizi*. M.-'A. Mowahhed (haz.), Tehran, 1996.

Richter, G., *Persiens Mystiker Dschelâl-eddîn Rûmî*. Breslau, 1933.

ChittickWilliam C., *The Sufi Path of Love: The Spiritual Teachings of Rumi*. Albany, N.Y., 1983.

ChittickWilliam C., *Me and Rumi: The Autobiography of Shams-i Tabrizi*, Louisville, Ky., 2004.

ChittickWilliam C., *Divine Love: Islamic Literature and the Path to God*, New Haven, Conn., 2013.

Banani Amin, Hovanissian Richard G. (haz.), *Poetry and Mysticism in Islam: the Heritage of Rûmî*. Cambridge, 1994.

Homâ'î Jalâl-al-Din, *Mowlavi-nâma: Mowlavi çe miguyad*. Tahran, 1975.

Lewis Franklin D., *Rumi Past and Present, East and West: The Life, Teachings and Poetry of Jalâl al-Din Rumi*. Oxford, 2000.

Safavi Seyed Ghahreman, Weightman Simon, *Rûmî's Mystical Design: Reading the Mathnawî, Book One*. Albany, NY, 2009.

Schimmel Annemarie, *The Triumphal Sun: A Study of the Works of Jalâloddin Rumi*. Londra, 1978.

Mojaddedi Jawid, *Beyond Dogma: Rumi's Teachings on Friendship with God and Early Sufi Theories*. Oxford, 2012.

Renard John, *All the King's Falcons: Rumi on Prophets and Revelations*. Albany, N.Y., 1994.

Ambrosio Alberto Fabio, Feuillebois Éve., Zarccone Thierry, *Les derviches tourneurs. Doctrine, histoire et pratiques*. Les Éditions du Cerf, Paris 2006.